

<http://www.c3.hu/~iris/00-23/tverdota.htm>.) A műfaji rigorozitás kérdését illetően egyetértek Tverdota Györggyel, a rigorozításra azonban maga a hagyomány sem szolgáltat alapot, hiszen például Pidarosznak is vannak olyan ódái, melyekben elmarad az epodus, a műfajnak pedig a későbbiekben megannyi variációja alakult, és ez minden bizonnyal igaz a

- 60 „formai, hangnemi, tematikai” (Tverdota György: *József Attila, 1936. május* = Uő.: „szublimálom ösztönöm”. *József Attila versek elemzése*, Universitas, Budapest, 2006, 258.) követelményekre egyaránt. Így ennél a műfaji hagyományhoz való viszony szempontjából fontosabbnak gondolom azt, hogy a József Attila versről – a pindarosi hagyománynak megfelelően – elmondható, hogy a pillanatot az emberi lét foglalatává tágítja (vö. Falus Róbert, *Az antik világ irodalmi*, Gondolat, Budapest, 1980, <http://mek.niif.hu/04700/04714/html/falusantik1303.html>), de ezt nem a mítosz, hanem a bergsoni emlékezés módján teszi (vö. Tverdota György: A Dunánál, *az emlékezés verse* = Uő.: *Határolt végtelenség. József Attila-versek elemzése*, Osiris, Budapest, 2005, 170.). (Jelen dolgozat József Attila-vers értelmezése támaszkodik a következő írásra: Finta Gábor, *Ady és József Attila. Az én távlatai = Véges végtelen. Isten-élmény és Isten-hiány a XX. századi magyar költészetben*, szerk. Finta Gábor, Sipos Lajos, Akadémiai, Budapest, 2006, 160-161.)
- ⁵ Digitális Irodalmi Akadémia, <http://www.pim.hu/object.3FE2E57F-4E3A-40E9-AE56-73BE05E54C76.ivy>.
- ⁶ Ady Andre *Összes versei*, II, szerk. Láng József-Schweitzer Pál, Szépirodalmi, Budapest, 1989, 618. (Az eredetiben „elpusztuljon”; az ígékötőt a jegyzet szerint a szerkesztők verstani meggondolások miatt hagyták el.)

Nyughatatlan életútjának lezárulása után nyugtalan utókor várt József Attilára. Már életében szélsőséges vélekedések vették körül – nem ok nélkül –, politikai, esztétikai, ideológiai és személyes viharok dúltak körülötte: kialakulásuknak nem egyszer ő maga volt a kiváltója. Halála után először a bűnbakkeresés, majd a kétirányú kisajátítás, a rövid nyilas (részben anti-)receptiókezdemenyezés és a hosszú kommunista irodalompolitika ejtette túsul; s életútja, származásának társadalmi

összetevői már-már erőteljesebben számítottak, mint versei. Voltak olyan évtizedek, amelyekben éppen ezért nem lehetett nem politikai erővonalak nyomán közeledni hozzá, bár valószínű, e tény sokáig homályban maradt azon rajongói előtt, akik inkább a poézison túli szempontok alapján értékelték néhány kiragadott versét. És a nyílt beszédre alkalmatlan társadalmi-irodalmi valóság miatt így fordulhattak felé azok is, akik úgy gondolták, hogy világnézeti, ízlés- és mesterségbeli s főként nyelvi különbségek miatt túlreprezentált élete és munkássága, amelyek ráadásul a számukra érvényes hagyománytól egyébként is erősen eltértek; a helyzet lényegéből adódóan persze ez utóbbi vélekedés sokáig nem jelenhetett meg a nagy nyilvánosság előtt, s kimondásához még ma is elég nagy bátorság szükséges. A diktatúra irodalmi vetülete ugyanis – talán fennállásának utolsó néhány éve kivételével – mindvégig felszínen tartotta a kiválasztottság és érintetlenség dogmáját, a stilizált, féligazságokkal körüldobált portrét és életművet, mindazt, amit magának is megkövetelt. Evvel pedig éppen azoktól a befogadói találkozásoktól fosztotta meg a szerencsétlen sorsából, vagy annak ellenére élete végén nagy költészetet létrehozó József Attilát, amelyek következtében kvalitásai és korhoz kötöttségei egyaránt végérvényes, bár nem befejezett feldolgozású helyre kerülhettek volna.

Pedig kevés magyar író vagy költő életéről, életművéről áll az olvasók, az irodalomtörténészek számára oly átfogó, évtizedes megírásának külső körülményeit is magába foglaló monográfia, mint Szabolcsi Miklós többkötetes József Attila-életrajza. Amit megtámaszt – nem egyszer persze opponálva – egy többszörös, több sajtó alá rendező nevéhez fűződő tudományos (kritikai) kiadássorozat is: lehetetlen Stoll Béla nevét itt

Buda Attila 61

„ELVEGYÜLTÉM ÉS KIVÁLTAM”

N. Horváth Béla:

A líra logikája – József Attila

említettlenül hagyni. Nincs még magyar költő József Attilán kívül, aki ekkora szakmai, hivatali és olvasói érdeklődést váltott volna ki, beleérve Petőfi Sándort és Ady Endrét. Nyilván nagy segítség és hajtóerő ez a József Attila-recepciónak, de feltételezhetően teherterhel is; a tekintély(ek) hatása alól szabadulni, a kánonon kívülre törekedni és onnan új szempontokat megállapítani ugyanis nagy elszántságot kíván, ráadásul nincs arra semmi biztosíték, hogy a szabadság automatikusan értékteremtést fog majd eredményezni. Kérdés ugyanis, mint minden hasonló, heves kultuszképző hatást kiváltó életmű esetében: vajon a csak néhány körülményre koncentrálódó figyelem versus az azt meghaladni kívánó – ám ugyanúgy érzelmi kiindulású – szemlélet az olvasást segíti-e, avagy valami mást?

Első pillanatban úgy tűnhet, hogy a szinte felmérhetetlen mennyiségűvé duzzadt József Attila-irodalom súlya alatt e kétely el is vesztette már megszólalásának jogosultságát. Az igazság azonban az, hogy a lassan beérő új kiábrándulás évtizedeire József Attila valójában az egyik vízváltó szerepébe kerülhet, legalább azok között, akiknek még jelent valamit a magyar nyelvű írásbeliség. Az erre utaló kihívások közül elég most csak néhányat felsorolni. Viszonyulni kell először is a már említett, rendkívüli terjedelmű másodlagos irodalomhoz úgy, hogy mind a mai napig nem készült el egy teljességre törekvő, eligazító, a legutolsó két évtized anyagát is tartalmazó bibliográfia, noha a József Attila-kutatásoknak igen tekintélyes művelői voltak, vannak, s a szerző holdudvarában ugyancsak sokan tartózkodtak, s ma is tartózkodnak. Persze az életmű még lappangó darabjai, valamint a kortársi reagálások, kisajátítások és kitagadások, illetve az utókor recepciójának könnyen feledhető lenyomatai magyarazzák is e hiányt, amely azonban előbb-utóbb az áttekintés nehézségei miatt vagy lehetetlenné, vagy partikulárisra fogja tenni a folytatást. Aztán egyre szűkülő, koncentrikus körökben: az irodalomtörténésznek, legyen bár kutatási elve filológiai vagy másképp értelmezéspárti, párbeszédre törekvő kapcsolatot kell kialakítani a két világháború közötti magyar bel- és külpolitikával, illetve ennek európai vetületeivel, ideértve a Szovjetuniót is, levetkőzve elsősorban az osztályszemlélet bármilyen megnyilvánulását; újra kell gondolni József Attila társadalmi helyzetét, de nem mechanikusan, hanem annak változásait követve, az eltartásra vonatkozó kívánságot és a felajánlott segítség elutasításának egységét szemlélve; a valószínűleg kezdettől meglévő, kifejlődő, ám testvére házasságával markánsan megjelenő identitási problémák fényében szemlélő-megnevező összefüggést kell teremteni a személyiség kedvezőtlen tulajdonságaival; szembe kell nézni a betegséggel is, amely részben determinációs hatásokat közvetített, s valószínűleg el kell fogadni, hogy az életmű egy része –

bizonyos versek képköltés, nyelvi jellemzői, a polemikus írások hangneme és gondolatkapcsolása – az elme félhomályos zónájában keletkezett, ami azonban a legkevésbé sem befolyásolja ezek művészi hatását, legfeljebb tovább differenciálja a velük kapcsolatos értelmezéseket; éppen ezért: beleérző és elemző, mérlegelő helyzetbe kell lépni a néha a 63 követhetőség határait is átlépő nyelvi eszközrendszer és gondolati struktúrák felfejtésében, – főleg ez utóbbi vonatkozásában volna még bőven tanulmányozni való József Attila nem szépirodalmi igényű prózai munkáiban; kritikai szemlélettel, de jóhiszeműen kell közeledni a mindenkor recepció termékeihez, nem tagadva meg a korabeli bírálatok jogosságát, sem az ötvenes-hetvenes évek részben kényszer és ismerethiány szülte interpretációját és visszhangját; és végül: viszonyulniuk kell a mindenkor utóélet résztvevőinek egymáshoz is.

*

Úgy tűnik, N. Horvát Béla monográfiájával rátalált arra a kényes egyensúlyi pontra, ahonnan még világosan látszik minden múltbeli építmény, de már csak körvonalaiiban, azaz sikerült kiegyenlített teremtés szükségyszerűen feledésre érdemes és megőrizendő között. Nem steril, elhatárolódások merevítette életrajzot írt, s bár soraiban, észrevételeiben többször is elődei hangját lehet hallani, e visszhang csak a hagyományhoz kapcsolja saját, markánsan elkülöníthető véleményét, mindig kellően előkészített, körüljárt és alátámasztott megállapításait. Bevezetőjében amúgy a szerző a recepció áttekintése során egymás mellé rendeli a tárgyalási ellentmondásokat, sorra veszi a monográfiáirás nehézségeit. Látni kell, hogy a kikerülhetetlennek tűnő állásfoglalások egy része, végső eredetében magától József Attilától származik, aki életében többször is definiálni akarta magát nemcsak kora, hanem utókora előtt is. A kötet nem klasszikus életrajz azért sem, mert nem öleli fel, nem ismétli meg a magánélet minden, közérdeklődésre számot tartó és ismert tényét, körülményét, amit az elődök már korábban jól-rosszul elvégeztek; nem annyira összegző, mint inkább összefoglaló mű. A szerző szerencsés alkata következtében ki tudja kerülni a csoportképző elképzeléseket, távolságtartásának persze megvannak a rá nehezedő következményei. Monográfiája szerkezetében vegyíti a költészetani és azon túlnyúló szempontok érvényesítését, nem előfeltételek, hanem a rendelkezésre álló életút és életmű szabják meg tárgyalási kategóriáit; fiatalkori, avantgárd kísérletezések, parnasszusi líra, barthás és előőrsös népiség, előjelváltásos proletár-elkötelezettség, válság, freudizmus, jobb

és baloldali szocializmus, illetve poetológiai és ideológiai hatások s eredményeik: versek, pamfletek, rövid prózai írások mentén kíséri végig József Attila pályáját.

Ez a pálya pedig kezdettől tele volt hányattatásokkal. Nem kétséges 64 a környezet és a társadalom szerepe, a hol jobb, hol rosszabb életkörülmények váltakozásának romboló hatása, ám a saját családjában hamar megtapasztalt, a személyes helyzetére is hatással lévő bizonytalanság s a feloldást nem kínáló minták, legalább annyira hozzájárultak annak egy ponton túl visszafordíthatatlanná válásához. Hamar kialakult benne egy valószínűleg a pszichoanalitikus kezeléseig nem tudatosult elhárító mechanizmus és önazonosság-hiány; mindkét körülmény egész alkotói pályáján előhívója és alakítója is lett verseinek. Talán jelentősebben is, mint ezt a recepció eddig számba vette. Tagadhatatlan, hogy a ferencvárosi, az öcsödi, a makói évek számtalan keserűséggel és igazságtalansággal jártak, de ez a sors nem volt egyedi, nem csak József Attilára szabták az égi hatalmak. A szerző tárgyyszerű soraiból kiderül, hogy Makai Ödön, a gyám, visszautasításokban részesült, miután fiatal sógorának érettségi után előbb kispapi, majd hivatalnoki pályakezdetést akart biztosítani. József Attila más és más okok miatt egyiket sem vállalta, s tulajdonképpen egész életében egyetlen munkahelye sem volt. Meg lehet talán kockáztatni a feltevést, hogy polgári jogokat kívánt magának, az alkotáshoz szükséges jogos nyugalom és ellátottság párosultságával, anélkül, hogy a polgári kötelességeket, a rendszeres munkát egy percig is gyakorolta volna. Ennek bemutatásával ugyan kicsit adós marad az életrajz, igaz a recepció is szégyenlősen hallgat erről; pedig talán a rejtélyesnek tűnő, hazai és külföldön folytatott egyetemi tanulmányok motiváltságának érthetlensége e tényben rejlett.

*

A *Ki a faluba* című fejezet részletes és pontos áttekintése azoknak a körülményeknek, amelyek József Attilát befolyásolhatták a népi identitás időleges elfogadásában. A szerző itt is, ahogy később a történeti bevezetést kívánó fejezetekben érzékeny históriai szemléletről tesz tanúbizonyságot a Bartha Miklós Társaság törekvéseinek bemutatásával, a *Magyar Szemle* és a társaság tagjai eltérő népi kultúra-felfogásának szembenállásával. Az ebbe a sorba illeszthető *Magyar Mű és Labanc Szemle* azon érzelmi telítettségű írások közé tartozik, amelyekben József Attila nem megérteni akarta kiválasztott vitapartnerét, megismerni érveit, cáfolni megállapításait, hanem annak gondolatait csupán kiindulási alapnak tekintette saját véleménye, elképzelése kifejezésére. Főlényeskedését és kioktató hangnemét nem menti a virtuóz nyelviség sem. N. Horváth Béla

meggyőző magyarázatokkal szolgál indítékaihoz, kitért a népi korszak tematikájának előzményeire, de nyitva marad(t) a kérdés: mi is hát az igazi népművészet? E fejezet erénye, ahogyan a szerző a *Ki a faluba* című röpirat szövegének és recepciójának feltárásával bemutatja, miként 65 konfrontálódtak egymással értelmiségi rétegek, mennyire nem a megértés, csupán az önkifejezés vágya hajtotta a megszólalókat. Természetesen nem a véleménykülönbség volt a baj, hanem a végsőkig feszített, polarizálódott, közeledésre alkalmatlanná vált légkör, az eldurvult, visszakozásra lehetetlenné vált hangnem. Ennek megjelenésében és eluralkodásában József Attilának is szerepe volt. Kétséges azonban, hogy a végeredmény ismeretében is ezt a tónust választotta volna. Az egymásra nem figyelő, egymás mellett elbeszélő, önmaguk sérelmeit zsolozsmázó, történelmi vagy társadalmi mítoszokra hivatkozó stílus képviselői ugyanis szinte észrevétlenül, ám rohamosan kiüresítették, felszámolták a két világháború közötti (már különben is redukálódott és több sebből vérző) középosztályi és népi nyelvhasználatot egyaránt, s ezáltal a nyelvben is megteremtették annak a lehetőségét, hogy a néhány év múlva feltűnő, korábban ismeretlen, ideologikus-bürokratikus-hatalmi kifejezőmód sokkal könnyebben, zökkenőmentesebben uralmi helyzetbe kerülhessen.

A monográfia írója több helyen is hangot ad különvéleményének, finoman érzékeltetve az elődök nézeteitől elütő felfogását. Jól mutatják ezt például József Attila és a folklór kapcsolatát általa interpretáló sorok. A folklór, mint tudjuk, pozitív érték. A kortársak többször is említést tettek a népdalokat éneklő költőről. Megerősítette ezt a beállítottságot Gunda Béla is, aki a néprajztudomány területén komoly tekintély volt. Fölvetődik azonban a kérdés, tekintve, hogy az utóbbi kapcsolatfeltáró tanulmány 1957-ben íródott: vajon ezek az emlékező-értelmező írások nem álltak-e egy általános közhangulat hatása alatt? Vajon, ha József Attila műdalokat vagy operettslágereket is énekelt volna egykor –, amelyek között akadtak elég behízselgőek is, a népdalokhoz hasonlóan folklorizálódhatnak, s amelyek nyomai Kosztolányi, Babits soraiban is felfedezhetők –, az miféle következtetéseket hívott volna elő később? N. Horváth Béla jelzi is evvel kapcsolatos fenntartásait, nem tagadva a tény, de óvatosabban alkotva e kapcsolatról véleményt.

Ugyanígy erőltetettnek tűnnek az 1957 után kibontakozó, a direkt politikai értelmezések mellett más szempontokat is bevonnai kívánó szakirodalom egy részében felbukkanó szexuális utalások, mint versszervező erő, – például a *Hosszú az Úristen* című versben. Ez nem a szerző szempontja, ez a recepció egyik öröksége. A mozgalomcentrikus értelmezésektől

való elhatárolódás hullámokban az esztétikum, a nyelv és a pszichoanalízis irányába történő nyitással kívánt József Attilának új interpretációs tereket nyitni, s ezek érvényességét a pálya egészére kiterjeszteni; a harmadik vizsgálati módszerrel élő értelmezések azonban nem egy esetben 66 inkább előhívójukra, mint kiváltójukra jellemzőek, noha természetesen a pszichoanalízis figyelembevétele elkerülhetetlen, főként a későbbi évek termését tekintve. Hasonló a helyzet Heidegger esetleges ismeretét illetően is; az 1927 februárjában megjelent *Lét és idő* nyelvét még az anyanyelvi közegnek is időbe került megtanulni, nehezen feltételezhető hát, hogy a tíz évvel később meghalt József Attila akár németül, akár magyarul számottevő módon találkozhatott szövegével. Az viszont nyilvánvaló, hogy az egzisztencializmus kulcsfogalmai – ha nevezetlenül bár – számára sem voltak ismeretlenek.

*

A szerző távolságtartással kezeli az 1930–33 közötti időszak recepcióját. Megállapítja, hogy ez a leginkább feltárt időszak, de azt is, e három év költőteljesítményének felmérésében nem mindig az irodalmi szempontok voltak a mérvadóak. Az utókor mérlegelését megnehezítette, hogy – miként a népi (barthás) irányzathoz való csatlakozása – ugyanígy kevésbé motíválódott a külvilág számára a kommunista párthoz való csatlakozása, amely leginkább kiváltotta a hozzá legközelebb állók rosszsallását. N. Horvát Béla felsorolva a kortársak és az utókor legfontosabb magyarzatait, egységben látja a társadalomváltoztató és költészetmegújító tényezőket. Körültekintő elemzések során érzékelteti irodalom és szocializmus tartalmi s a proletárlét mint forma viszonyát, jellemzőit, József Attila ekkori költészetében megmutakozó jelenségeit. Kétségtelenné válik az olvasó számára újító szerepe a munkásmozgalmi lírában, amit többek között a monográfia szerzőjének a *Lebukott* című vers sok szempontra figyelő, a keletkezésre is kitekintő elemzése mutat be érvényes módon. Emellett több, nemrégén még az osztályharcos irodalom részeként kanonizált és felhasznált versről mutatja ki, hogy elsődleges értelmezésük nem gátol másfajta kifejtést sem; noha ez utóbbi nem semmisíti meg az előbbit – ezért a kánonból való mai kirekesztés éppoly káros, mint a korábbi túlértékelés. Kérdés persze, hogy létezik-e tárgyilagos mérce egyáltalán? (E sorok írójának véleménye szerint: igen.) Az egy tárgyra vonatkozó előjelek szélsőséges váltakozása éppen ezért mindig az ismerethiányt jelöli, világosan megmutakozik e jelenség többek között a *Nyugattal* kapcsolatos vélemények 1908-tól napjainkig tartó követésében, s ki tudja, minek az elején állunk mostanában? A szerző az idézett gondolatmenet fonalán utal a proletariátust megszólító versek távolról egyneműnek tetsző közegének különbségeire, amelyekből

a mozgalmi igények mellett a személyes lét tartományaira is lehet következtetni. Ugyancsak meggyőző az anyakép emlékezetbeli változásának, a gondolkodás új rendező elvéhez való alakításának a bemutatása is.

Ebben a fejezetben kerül sor a negyedik verseskötet elemzésére és fogadtatásának ismertetésére. S ez a platformügy időszaka 67 is, a moszkvai elvtársak által fasisztaként definiálás képtelenségével. A körültekintő tárgyalás, a történetek értelmezése világossá teszi az okokat és indokokat, elfogultságoktól mentesen jelzi a véleménykülönbségeket. Sorra veszi a platformtervezetre adott József Attila-válaszokat, amelyek némelyikében ugyanaz a megleckéztető hangnem jelenik meg, amely ismert korábbi, hasonló szándékú írásaiból – ez a körülmény eleve nem a tisztázás lehetőségét erősítette. Igaz, a publicitást illetően akadnak itt még homályok, s a világháborút követően legitimáló szerepet kapott költő kényes politikai utókorát pedig e válasz kéziratának sorsa illusztrálja. A moszkvai vélemények tárgyilagos megítélése érdekében azért el kell mondani, hogy a messzi távolból, a szovjet ideológiai és hatalmi prés alatt, a hivatalos magyarországi elutasítások fényében nehezen lehetett reális képet alkotni a barthás-előőrös vonzalmakkal is rendelkező szerzőről, akinek ráadásul egyes személyiségjegyei, írásos megnyilvánulásai inkább ártottak saját magának, mint használtak, figyelembe véve az evvel kapcsolatos hazai reakciókat is. Másfelől azt is látni kell, hogy egy jelzéből, amelynek tartalmához az alkalmazott kontextusban kizárólag csak ideológiailag – tehát nem megértéssel megszüntetésre, meghaladásra törekedve – lehetett közeledni, miként vált a kitagadást jelölő szitokszó, előrevetítve a hasonló hazai gyakorlat megjelenését. „A József Attilát lefasisztázók szándékára nehéz következtetni” – írja a szerző az áttekintett szakirodalomra támaszkodva. A kérdéskör irodalmának teljes áttekintése megengedi ezt a bizonytalanságot, de azért érezni hiányát Babus Antal közelmúltbeli kutatásainak, aki ugyan az 1945 utáni szovjet József Attila-recepció ismeretlen körülményeit tárta fel, ám ennek kapcsán a korábbi időszakokkal kapcsolatban is néhány új megállapításra jutott.

Ugyanez a mértéktartás fedezhető fel a Szántó Judit-történet árnyalt tárgyalásában is: bemutatva személyiségét, a kortársi véleményeket, az ő post mortem értelmező emlékezetét, s az utókor vélekedéseit, ítéleteit kapcsolatokról. N. Horvát Béla viszont nem törekszik döntőbírai szerepre, s a róla szóló utolsó bekezdésben igazságos és érvényes összegzését adja jelentőségének.

*

A monográfia szerzője nem tagadja, ha az utókor értelmezője bizonytalanságban van, például József Attila saját, átírt verseinek – a barthás igényűek marxizálásának, majd depolitizálásának – közlési indokait vizsgálva. Nem tér ki e művek értelmezése elől sem, s talán termékeny

68 szempont lehet egyszer József Attila szövegváltoztatási irányainak Szabó Lőrinc, Füst Milán átírásaival való összevetése. Teljes joggal érvel amellett, hogy nem helyes kizárólag ideológiai okokból eredeztetni az ihletet – maga József Attila is többször nyilatkozott arról, hogy számára a proletárlét vagy a külvárosi táj elsősorban forma, amely jól jön például egy sivár érzés kifejezésére; de azonnal hozzá is tette, ez az érzés azért keríti hatalmába, mert a meglátott külvárosi részletek léteznek. Ez utóbbi körülmény persze részben önideológia, részben a mindig sérült identitás helykeresése. Talán egy kicsit sokszor olvasható a prózai írásokkal kapcsolatban a bölcseleti jelző, a művészetbölcselet főnév, mert egyes filozófiai fogalmak és gondolatok felsorakoztatása még nem hoz létre olyasmit, amit az előbbi szavakkal lehetne jellemezni. Ez azonban nem kimondottan a szerző hibája, a 20. századi magyar alkotókkal foglalkozó irodalomtörténet általában némiképp eltúlozza, pontosabban szereti összemosni egy szaktudomány és egy művészeti ág határait. Az indíttatást persze nem lehet tagadni, de ez önmagában még nem bölcselet. N. Horváth Béla az életrajz fonalán tárgyalja részletesen és értékén az analízist is, annak hazai hátterét, kapcsolatait, képviselőit, s főként azokat a gyakorlóit, akikkel József Attila is kapcsolatba került. A költő az analízis hatására azonosította apaképmásként a korábban csak bekeríteni kívánt Babits Mihályt, s úgy tűnik, ez a saját értelmezés a kellelénél nagyobb önállóságra tett szert először őbenne, azután az utókorban, annak ellenére, hogy még más apaképmásokat is talál magának.

A „Nemzeti klasszikusok” nevű sorozat új kötetének mintegy különálló, második részét képezik az utolsó fejezetek, amelyekben immár a magyar nyelvű költészet első vonalába lépett alkotó nagy verseinek fogékony elemzése olvashatók.

*

N. Horváth Béla új József Attila-monográfiája, amelynek itt csak néhány összetevőjét lehet említeni, befogadóbarát állomás a poszt-poszt utókor olvasásban. Már kiinduló pontjában sincs érintkezése a leszűkítő értelmezéssel, s kellő messzeségben marad a stilizálással terjeszkedő irányzatoktól is. Felhasznál és távolságot tart; belesimul, és különálló marad. (*Nap Kiadó, Bp. 2008*)

Az elmúlt másfél évtized magyar regényútjának egyik jelentős állomása kétségkívül a múlt elbeszélhetőségének, a történeti narratíva megalkotásának lehetőségeit kitapogató regény, amely nem egy esetben a modernitás előtti (történelmi)

regényhagyománnyal vállal folytonosságot és alakít ki termékeny párbeszédet. Joggal állapítja meg Bombitz Attila, hogy „[a] történelmi alakzatok regénybeli újragondolása és az archetipikus elbeszélői rendszerek újrafelhasználása

egy olyan sajátos ösztömvészetet eredményez, mely mintegy megtartva a mai posztmodern időszak jellemző alkotóelemeit, mégis hátraarcot mutatva a 20. századnak és a 19. századiság szimulákroma felé fordulva kérdez rá önmaga lényegiségére”². Ezek a prózai fejlemények valóban nem függetlenek a posztmodern tapasztalataitól, még inkább a regény posztmodern *utáni* nyelvi-poétikai metamorfózisától, illetve attól a történettudományi interpretációtól sem, amely – Hayden White és mások nyomán – nyilvánvalóvá teszi, hogy a múlt nem beszélhető el egyetlen narratívában, s a különböző, egymás mellett létező történelemértelmezések létjogosultságát hirdeti. Az említett tapasztalatok továbbgondolásával születtek meg Márton László, Háty János, Láng Zsolt, Szilágyi István, Sándor Iván, Rakovszky Zsuzsa, Závada Pál ebben a kontextusban vizsgálható opusai, valamint Darvasi László első nagyregénye, *A könnyemutatványosok legendája*. Természetesen a sor tetszőlegesen folytatható, illetve kiegészíthető, az iménti felsorolással csupán azt próbáltam érzékeltetni, mennyire az érdeklődés homlokterébe kerültek az utóbbi időszakban a történelmi diskurzus regény-poétikai és nyelvi lehetőségei. Az említett művek többségének értelmezése a kritikai kontextusban gyakorta egymás mellett történt, s a recepcióban ezzel együtt a történetyszerűség került középpontba, többen a történet rehabilitációjáról beszéltek, vagyis arról, hogy a regény „most az »elvesztett« után a »visszaszerzett« történettel jellemezhető”³. Természetesen azt is látnunk kell, hogy az újabb történetek „nem lineárisan, nem a »jól megírt« klasszikus regények szellemében” konstruálódnak⁴, s az említett jelenésen „egyáltalán nem az elbeszélés egészérvényűségének és hitelességének naiv restaurációját kell érteni. Az elbeszélés aktusa kilép a történetmondás útvesztőjéből, s történetalakzatként disszeminálódik”⁵. Az itt vázolt kontextusban tárgyalhatók Darvasi rózsabokor-történetei, valamint

Ménesi Gábor 69

MINDIG MÁSKÉNT MONDJUK EL

Darvasi László regényéről¹